

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2022, 5(12): 1855-1863.

DOI: [10.26677/TR1010.2022.1163](https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1163)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

KAVRAMSAL MAKALE

Nasihatnameler Özelinde 17. Yüzyıl Osmanlı Süvarilerinin Problemleri ve Dönemin Yazarlarının Çözüm Arayışları

Prof. Dr. Alpaslan DEMİR, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tokat, e-posta: alpaslan.demir@gop.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2397-8293>

Çağrı ONAR, Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat, e-posta: cagrionar@yaani.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3928-5755>

Öz

Osmanlı Devleti'ni yıkıma götüren sebepleri, 16. yüzyıl sonu ve takip eden 17. yüzyıl boyunca devlet adamları tartışma konusu etmişlerdir. Yazılan bu eserler siyasetname, nasihatname ve ıslahatname olarak adlandırılmıştır. Siyaset, Arapça bir kelime olup gözetmek anlamına gelmektedir. Kelime daha sonra diplomasi, politika ve devlet işleri anlamlarına gelecek şekilde de kullanılmıştır. Nasihatnameler aynı zamanda devlet adamlarına, şehzadelere ve hükümdarlara devlet yönetiminde doğru yolu göstermek için yazılmıştır. Bu eserler, siyasetten, askeriye, ekonomiden, adalete kadar birçok alanda görülen aksaklıkları ihtiva etmektedir. Konuyla ilgili birçok kitap, tez ve makale kaleme alınmıştır. Bu eserler vasıtasıyla, her araştırma devletin aksayan bir yönünü aydınlatmaya çalışmıştır. Bu çalışmayla ordunun elit birliği olan süvarilerin bozulma sebepleri ve tekrar eski gücüne döndürülebilmesi için verilen tavsiyeler “*Kitab-ı Müstetab, Koçi Bey Risalesi, Kitabı Mesalihü'l Müslimin ve Menafii'l- Mü'minin, Hırzül Mülük ve Muhayyel Bir Mülakatın Zabıtları*” üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nasihatname, Tımarlı Sipahi, Islahatname, Kapıkulu, Süvari.

Makale Gönderme Tarihi: 28.10.2022

Makale Kabul Tarihi: 16.12.2022

Önerilen Atf:

Demir, A. ve Onar, Ç. (2022). Nasihatnameler Özelinde 17. Yüzyıl Osmanlı Süvarilerinin Problemleri ve Dönemin Yazarlarının Çözüm Arayışları, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(12): 1855-1863.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2022, 5(12): 1855-1863. DOI:[10.26677/TR1010.2022.1163](https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1163)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

**The Problems of the 17th Century Ottoman Cavalry and Their Search
for Solutions in Nasihatnames**

Prof. Dr. Alpaslan DEMİR, Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Arts and Sciences, Tokat,
e-mail: alpaslan.demir@gop.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2397-8293>

Çağrı ONAR, Ph.D. Student, Tokat Gaziosmanpaşa University, Institute of Graduate Programs,
Tokat, e-mail: cagrionarr@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3928-5755>

Abstract

The very fundamental problem of the Ottoman high elite in the end of 16th and the onset of 17th centuries was the declining process of the empire. In this respect, many produced Nasihatnames, Islahatnames and Siyasetnames. *Siyaset*, originally Arabic, means to protection of the ruler over his subjects. This definition changed over time and gained the meaning of politics, diplomacy and state affairs. Besides, Nasihatnames aimed to provide guidance to the elites, rulers and princess how to govern the state. These written works contain many issues ranged from politics and military to economy and law. Plenty of thesis, articles and books were produced concerning aforementioned issue. Inspired by Nasihanames, many research dedicated to cast light on the state problems. In this respect, this humble study based on “Kitab-ı Müstetab, Koçi Bey Risalesi, Kitabu Mesalihi'l Müslimin ve Menafii'l- Mü'minin, Hırzül Mülük and *Muhayyel Bir Mülakatın Zabıtları*” tried to illuminate reasons of the deterioration of the cavalry and the recommendations to them.

Keywords: Admonition, Timarli Sipahi, Islahatname, Kapikulu, Cavalry.

Received: 28.10.2022

Accepted: 16.12.2022

Suggested Citation:

Demir, A. and Onar, Ç. (2022). The Problems of the 17th Century Ottoman Cavalry and Their Search for Solutions in Nasihatnames, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(12): 1855-1863.

GİRİŞ

Klasik Türk ordu yapılanmasının (Kafesoğlu, 1997:207) bir devamı niteliğinde kurulmuş ve teşkilatlanmış bulunan Osmanlı ordusunun temelini mobilize birlik olan süvariler teşkil etmektedir (Murphey, 2007:58). Nitekim Osmanlı ordusunun en gözde askerleri olan kapıkullarının “Altı Bölük Halkı” olarak adlandırılan birlikleri süvaridir (Uzunçarşılı, 1988:138-213). Ayrıca klasik dönemde ordunun en kalabalık birliği olan “Tımarlı” askerler de süvarilerden müteşekkildir (İnalçık, 2012:170). Bunlarla beraber sınır hatlarında görev yapan akıncılar ve orduya yardımcı birlik olarak katılan Tatar taifesi de atlı birliktir. Ordudaki sayısının fazla olması nedeniyle 17. yüzyıla değin kazanılan zaferlerin çoğunda ordunun ana omurgasını teşkil eden bu birliklerin payı büyüktür. Ancak ordunun savaş kaybetmesiyle beraber gözler bu birlik üzerine dönmüştür. Yapılan çalışmalarda, süvarilerin problemleriyle ilgili tespitler ve bu problemlerin çözümü için tavsiyelerde bulunulmuştur.

Çalışmamız beş nasihatname üzerinden olup, ilk dördü 17. yüzyıla ait olan Kitab-ı Müstetab, Koçi Bey Risalesi, Kitab-ı Mesalih ve Hırzül Mülûk’tür. Klasik nasihatname türünde yazılan eserler yönetimde gördükleri eksikliklerle kurumların aksayan yönlerini ele almış ve bunların düzeltilmesi için çözüm önerisinde bulunmuşlardır. Hatta Mesalihi’l Müslimin’de matbah-ı amirenin pişireceği yemeğe kadar bir bab açılarak izahatta bulunulmuştur (Yücel, 1988:105). 18. yüzyıla ait olan Muhayyel Bir Mülakatın Zabıtları ise ilk dördünden daha farklı bir metot izleyerek konuyu ele almıştır. Diğer nasihatname türleri sadece Osmanlı Devlet kurumlarının problemleriyle ilgilenip tek taraflı bir bakış açısıyla değerlendirmede bulunurken, bu risale Avrupa ve Osmanlı Ordusu arasında kıyaslamalar yaparak problemi anlamaya çalışmıştır. Orduyu birlik birlik ayırarak incelemek yerine bütün olarak ele almıştır.

Konuyla ilgili Kâtip Çelebi, Düsturu’l Amel li-İslahi’l- Halel isimli bir eser yazmış olmasına rağmen çözüm arayışlarını askeriye den ziyade ekonominin düzeltilmesinde bulmuştur. Bu sebepten eser makalenin kapsamı dışında kalmaktadır. Aynı şekilde 17. yüzyılın başlarında kaleme alınan Veysi’nin eseri olan Hâbname’de de sipahiler bozulmanın bir nedeni olarak görülmemektedir (Öz, 2017:73).

Nasihatnamelere yukarıda belirtilen Akıncı, Tatar ve diğer süvari birliklerinden ziyade altı bölük halkının ve tımarlı sipahilerin bozulma sebepleri yansımıştır. Bu çalışmamızda öncelikle altı bölük halkının bozulma sebepleri ve tekrar eski haline gelmesi için tavsiyeler incelenecek ikinci başlık olarak da tımarlı sipahilerle ilgili problem ve çözüm önerilerine bakılacaktır.

ALTI BÖLÜK HALKI’NIN BOZULMA SEBEPLERİ ve DÜZELMESİ İÇİN TAVSİYELER

Bozulmanın başlıca sebebi, sipahilik gibi önemli bir makamın kanuna aykırı olarak hak etmeyenlere dağıtılması görülmektedir. Nitekim sefer yürüyüşü esnasında sadrazam yararlılık gösteren birine terakkide bulunmak istediğinde bunu rikab-ı hümayuna arz ederek gerçekleştirirdi. Ancak XVII. yüzyıla gelindiğinde işlerin farklılaştığı görülmektedir. Kitab-ı Müstetab’da haksız şekilde verilen sipahilik neticesinde hem kapıhalkının sayısının artmasından hem de ehil olmayan kişilerin bu göreve getirilmesinden şikâyet edilmektedir (Yücel, 1988:4). Aynı zamanda hukuksuz verilen makamların neticesinde ordu içerisine kanunen hiç girmemesi gerekenler de girmeye başlamışlardır. Yazar durumu “*Etrak ve Ekrad ve Çingane ve Tatar ve Acem el-hasıl her isteyen ilal-an varub ... kul taifesine bu sebep ile ecnebi karışub herc ü merc olmuşlardır.*” (Yücel, 1988:4) diyerek izah etmektedir. Bu hukuksuz alımlar bir başka problemi de beraberinde getirmiş, yedi sekiz bin civarında bulunan bölük halkının sayısı yirmi bin civarına çıkmıştır (Yücel, 1988:7). Eserde eski askerlerin sayısı “*az idi lakin uz idi*” diyerek geçmiş zamanda hukuki

olarak askere alınanların kalitece daha iyi oldukları, nicelik yerine niteliğin üstün tutulduğu belirtilmiştir. Ayrıca süvarilerin başarıları, içlerinde saplama olarak adlandırılan Türk kökenlilerinin ve ecnebi olarak tanımlanan taşralıların karışmamasına bağlanmaktadır (Yücel, 1988:7).

Hemen hemen aynı dönemlerde kaleme alınan Koçi Bey risalesinde de aynı problemlere dikkat çekilmiştir. Devlet hazinesinden maaş alan bu taifeye, zaman içinde belirlenen kaideler dışında alımlar yapılarak “*ne idüği belirsiz*” sayısı fazla becerisi az, devlet hazinesine zarar veren bir çehreye dönüştüğü görüşü hâkimdir. Koçi Bey durumun ancak askerlerin sayısının azaltılıp kalitesinin yükseltilmesiyle düzeleceğini söylemektedir (Danışman, 1985:35). Kapıkulu askerlerinin, padişahı yahut vezirleri hal etmek için çıkardıkları isyanların önüne geçebilmek amacıyla padişaha itaatkâr daha az sayıda savaşçı istihdam edilmesini salık vermiştir (Danışman, 1985:35). Ayrıca Koçi Bey bunların sayısı arttıkça muharebe meziyetleri azaldığı gibi, bir zamanlar “*raiyyet vasfı taşıyan bu nev-zuhur*” savaşçılar, vergi de ödemeyerek devletin gelir kalemlerini zayıflatmaktan başka bir işe yaramadıkları iddiasında bulunmuştur (Danışman, 1985:35).

Ordu içine hukuksuz olarak girenlerle sayı artmış olmasına rağmen savaş sahasına gitmeyenlerin fazlalığı bir başka eleştiri konusu olmuştur. Altı bölük halkının toplam yirmi binden fazla sayıları olmasına rağmen sefere ancak beş altı bin askerle katılmaktadır (Yücel, 1988:15). Ulufeli olan bu taifenin kimisi defterdar hizmetinde istihdam edilmekte, kimisi vezirlerin defterlisi denilerek, kimisi de ulufelerini almak için ağa ve kâtiplerin himayesine girerek sefere gitmekten kaçmanın yolunu bulmuşlardır (Yücel, 1988:15). Bunların yerine sefere katılanlarsa Türk, Çingen ve Celali taifesinden olan sipahilerdir (Yücel, 1988:16). Bu taife ise sefere katılmak için gereken paraya bile sahip değilken bir şekilde sefere katılıp üstüne de bir yolunu bulup kendilerini bölüğe yazdırmışlardır. Ek olarak bölük halkından olmaya layık olmayıp fakirliklerinden at ve silah bulamadığından sefere piyade ve silahsız olarak katılmışlardır. Atı dahi olmayan bu sipahiler ulufe yoklaması yapıldığındaysa var görülerek yerine geldiği kişinin ulufesinin kesilmesine mani olmaktadır (Yücel, 1988:38).

Yukarıda sözü edilen bozulmalar, zaman içinde sipahilerin devlete başkaldırmasına varacak kadar ileri seviyeye ulaşmıştır. Nitekim iç oğlanlarının taşra halkı ve baltacılarla münasebetleri kanun-ı kadimce kesinlikle yasak olmasına rağmen bu kanun unutulmuş ve iç oğlanları baltacılar ve taşradakilerle münasebetin de önüne geçerek anne babalarıyla ve birçok muhtelif şahıslarla irtibat kurmaya başlamışlardır. Bu haberleşmelerde iç oğlanlar taşrada bulunan sipahilere gönderdikleri tezkirelerle, sarayın sipahilerden korktuğunu, saray karşısında isteklerinden geri adım atmamalarını salık verdiler. Bu haberleri alan sipahiler önce edepsizlik etmeye ardından da ayaklanmaya başlamışlardır (Yücel, 1988:26).

Kitab-ı Müstetab yukarıda verilen problemlerin doğuş sebeplerinin araştırılması gerektiği ile son bulmuş, kendisi sadece problemleri tespit etmiş, sorunun kaynağı ve çözümüyle ilgili bir tavsiyede bulunmamıştır. Ancak kanun-ı kadime gönderme yapması ve eskinin güzelliğini kanun-ı kadime bağlaması problemlerin çözümünü de orda gördüğüne işaret etmektedir. Genel kanı olarak eser döneminde birçok probleme çözüm önerisinde bulunmakla birlikte askeri alanda kapı kullarının sayısında azaltılmaya gidilmesi ve devlet işlerinden uzaklaştırılmalarını tavsiye etmektedir (Yücel, 1988:53).

Kitab-ı Müstetab’dan 15-20 yıl kadar sonra yazıldığı tahmin edilen Kitab-ı Mesalih’in 1637-40 yılları aralığında yazıldığı düşünülmektedir (Yücel, 1988:52). Aradan geçen zaman içerisinde problemler çözülmediği gibi artık daha derinleşmiştir. Kitab-ı Mesalih’de acemi oğlanlarından başlamak suretiyle orduda değişikliğe gidilmesi gerektiği düşünülmektedir. Nitekim acemi ocağına alınanların Türk’e verilerek çift sürdürülmesi ve tarla işlerinde kullanılmalarının

gereksiz olduğu savunulmaktadır. Bu çocukların geldikleri köylerde tarla işlerini öğrenmiş olmaları nedeniyle tekrar bu işlerde istihdamları zaman kaybı olarak görülmektedir. Bu çocukların öncelikle askeri eğitim almaları, at binerek sipahilik öğrenmelerinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir (Yücel, 1988:93). Askeri eğitim de ancak sahada öğrenileceği için bu çocuklar İstanbul'a getirilip sipahilere yaya seyis olarak hizmet etmeleri tavsiye olunmaktadır. Ancak bu çocuklar savaşta asla süvari olmayacak muharebenin her halini gözlemleyip, izleyerek tecrübe edeceklerdir. Yazar, çocukların bu şekilde istihdam edilmesi halinde, asker olduklarında kırk yıllık asker gibi tecrübe sahibi olacaklarını iddia etmektedir. Bu iddiasına, sipahilerin yanında bulunan yamakların bazılarının iyi at binmesini, kahramanca hareket etmesini ve ağasından daha yararlı olmasını delil göstermektedir. Ayrıca sipahilere bir akçe terakki vermektense bu çocukları yanlarına verilmesi onları daha mutlu edecektir (Yücel, 1988:93). Çünkü bu çocuklar ilerde sipahiliğe çıktıklarında atı eyerlemesini dahi bilmemeleri savaş sahasında bu çocuklardan istenilen verimin alınamamasına sebebiyet verdiği gibi, güvensizliğe de neden olmaktadır. Eserde de bunlar "*ne at eyerlemek bilür ne dülbendlerin sarmak bilürler*" diye eleştirilmişlerdir. At sürerken bir eliyle eyer kaşını tutmazsa düşmesi de kaçınılmazdır, kendi düşmezse de başındaki tülbendi düşer diyerek sipahi oldukları zaman acemilik gösterdiklerinin altı çizilmektedir (Yücel, 1988:93). Nihayetinde bu askerlerin ne zaman eğitilerek harpte yararlılık göstereceği sorgulanmakta ve ancak saç ve sakalı beyazladığında denilerek yaşlılığında at binip silah kullanmayı öğrenebileceği nükteli bir üslupla dile getirilmiştir (Yücel, 1988:93). Kanun-ı kadimden dönmek gerekliliğini savunanlara "*Resulu'llah zamanından kalmış degildir ki bozulmakla günah ola.*" diyerek cevap vermiştir (Yücel, 1988:93).

Kitab-ı Mesalih'de acemi ocağının ıslahı için verilen tavsiyelerden sonra altı bölüm halkın problemleri teşhis edilmiş ve çözüm olarak da tavsiyelerde bulunulmuştur. Nitekim Kapıkulu sipahilerinin odalarında yattıklarını, bunların bazılarının sipahi olmasına rağmen at binmeyi bilmediklerini söylemektedir. Yazar, odalarında boş boş yatacaklarına günlük at binseler, bunların içinde at binmeyi bilen ustalarına hizmetleri için "*terakkicik*" verilse bu askerlerin eğitimleri için çok faydalı olacağını düşünmektedir. Bu sipahilerin at binmeyi bilmedikleri gibi silah kullanmaktan da bihaber oldukları vurgulanmıştır. 1650'li yıllarda yazıldığı tahmin edilen kitapta, bu kadar erken tarihte altı bölüm halkı gibi seçkin bir birliğin at binemez, silah kullanamaz oldukları iddiası oldukça düşündürücüdür. Yazar, bu taifenin boşuna ulufe alıp devlet malını boşa sarf ettiklerini belirterek ağır bir eleştiride bulunur. Çavuşların, genç olan askerlere at binmeyi katiyen öğretmeleri gerektiğinin altı çizilir. Ayrıca silahlı olarak at binmenin zor olduğu sarp arazilerde alay talimi yapılmasının da savaş esnasında ne kadar fayda getireceğini belirtmektedir (Yücel, 1988:99). Bu yapılacakların hiçbir faydası olmasa bile elçiler geldiğinde, onların karşısında talim yaptırılması onlara göz korkusu vereceği düşünülmüştür (Yücel, 1988:99). Askerliği öğrenmeleri karşılığında bunlara hizmet ve terakkiler verilirse şevke gelip daha iyi asker olurlar aksi halde hem askerlik işlerinden uzak kalırlar hem de devlet adamlarının işlerini aksatır, onları huzursuz ederler denilmiştir (Yücel, 1988:99).

Sipahi taifesinin yararlı hale gelmesi için bir diğer eleştiri taşıdıkları silahlarıdır. Sadak ve yay birçok yerden bağlanması sebebiyle sipahinin hareketini kısıtlamaktadır. İstanbul'da Cuma günü gösteri için takılmaktan başka işe yaramayan bu silahın ve gümüşten süslü göğüslüklerinin bırakılması gerekmektedir. Sipahi, silah kullanma ihtiyacı hâsıl olduğunda bağı ile uğraşmamalıdır. Bu sebeple öncelikle bellerinde, bıçak benzeri bir silah olan, hafif yatağan bulunmalıdır. Ayrıca başlarında bulunan kaba tülbentleri de sadece İstanbul'da kullanmalı, savaş meydanına ince tülbentle gelmelidirler. At koştururken birçoğu ya başındaki tülbendi tutmaya çalışır yahut sadağından okları düşer yahut yayını düşürdüğü için savaşamayacak hale gelmektedirler. Ayrıca bir emir çıkarılıp bütün elbise ve gereksiz ağırlıklarını bırakmaları

istenmelidir. Çünkü elbise ve gereksiz ağırlıklarından yiyeceklerine yer kalmamakta, aç kalan sipahilerse menzillerde kavga çıkarmaktadırlar (Yücel, 1988:100).

Bir diğer problem sefer yürüyüşü esnasındadır. Anadolu sipahisi Rumeli'ne giderken Rumeli sipahisi Anadolu'ya gelirken, atları o kadar yorulmaktadır ki düşman üzerine vardıklarında bu atlar fayda sağlayamamaktadır. Bu sebeple gönüllü yahut zorla bir kısım süvari alaya bırakılıp orduyla yürütülse, geri kalan bir ay önceden serhatlara gönderilse atlar dinleneceği için faydaları artar (Yücel, 1988:101). Ulufelerinin bir kısmını serhat bölgesinde verilmesi de askerin kaçmasını engelleyici önlem olarak alınabilir (Yücel, 1988:101). Alay hizmetini görmek için orduyla beraber yürüyenlere de ileri giden gönüllüler iki üç günlük ulufelerinden vermeleri alay hizmeti gören sipahilerin gönlünü hoş edebilir (Yücel, 1988:101). Bu yöntem hem askere çok büyük kolaylık sağlar hem de yoldaşı olan atları yorarak savaş verimliliğini düşürmez denilmiştir. "*Asl yoldaşlık atladur, at zebun olıcak yoldaşlık gelmez.*" Bu cümle atın zayıf düşmesi durumunda yoldaşlık yapamayarak bütün yükü askerin sırtına bırakacağından atın gözetilmesinin gerekliliğini açıklamaktadır.

Mesalih yazarı, orduda bulunan herkesten yararlanılması durumunda ordunun savaş kazanma kapasitesinin artacağını düşünmektedir. Bu sebeple bölük halkı ve tımarlı sipahinin hizmetinde bulunan at oğlanlarının ellerinde silah bulunmamasını eleştirmektedir. Eserde bu hizmetkâr taifesinin sayısının yüz binden ziyade olduğu belirtilmektedir. Silah taşımayan bu grup, düşman baskını esnasında kendini savunamadığından sipahiler içine girerek alayda bulunan sipahilerin düzenlerini bozmaktadırlar. Silah verilse bunların içinden birçoğunun ağasından iyi at binip silah kullandığına şahitlik eden yazar bunların silahlandırılmasının çok büyük fayda vereceğini iddia etmektedir. Ancak bunlara hafif silah verilerek yaptıkları hizmetin aksaması engellenmelidir (Yücel, 1988:109). Hem bunlar at otlatmaya gittiklerinde ellerinde silahları olması halinde düşman eline geçmezler. Bu sayede düşmanın istihbarat alması da engellenir. Ayrıca at oğlanlarının silahsız olduğunu bilen düşman bir başına beş kişinin üzerine at sürme cesaretini göstermektedir. Silahları olsa buna cesaret edemeyecek etse bile at oğlanlarına esir düşecektir. Ayrıca iyi at binmeyi bilen bu at oğlanlarının silahı olsa dağılan düşmanı takip edip tekrar toplanmalarını engelleyebileceği bir başka fayda olarak öne sürülmektedir (Yücel, 1988:109).

Bölük halkının hizmetini görmek amacıyla her sipahinin ekseri bir hizmetkârı bulunmaktadır (Yücel, 1988:120). Bu hizmetkârlar sipahinin savaştan başka bir şey düşünmemesi gerektiği için çadırını, yiyeceğini temin edip atın da bakımını gerçekleştirmesi gerekmektedir (Yücel, 1988:120). Ancak tek başına olduğundan sipahi alaydan gelir gelmez yemek temininden sonra at bakımını ve diğer ihtiyaçları gerçekleştirmeden çadırı toplayıp bir menzil ileri gitmesi zaruridir. Bu sebeple süvari ertesi gün salt atıyla birlikte kalıp bütün işlerini kendi görmesi gerektiğinden alay hizmetini aksatmaktadır (Yücel, 1988:120). Bu sebeple hizmetkârların sayısının tekrar artırılması talep edilmektedir (Yücel, 1988:120).

Kitab-ı Mesalih süvarilerden farklı bir yöntemle faydalanmayı düşünmüştür. Onların hızlı hareket etmeleri ve manevra kabiliyetlerinin yüksek olması nedeniyle tavsiyelerinde yeniçerilerin dahi atlanması gerektiğini savunur. Nitekim hazineye büyük zarar veren ve Batı politikasını etkileyen Safevi üzerine büyük orduyla hareket etmektense Kitab-ı mesalih yazarı: Devamlı kalmak üzere üç bin atlı bölük sipahisi ve beş bin kadar tüfekli, atlı yeniçeri gönüllünün bölgede bulunmasının devlete çok büyük menfaati olacağını düşünmektedir. Bu askerlerin ulufelerine yapılacak 5 akçe kadar terakki azmi artıracaktır. Bu askerlerden 5-6 nefere bir çadır verilmeli ve peksimetle diğer işleri eksik edilmemesi tavsiyesi işleri olmayan askerin dağılma tehlikesini engellemek için kuvvetli bir önlem olarak tavsiye edilmektedir. Ayrıca aldıkları yerlerin askerlere dirlik olarak verilmesi birlikleri cesaretlendireceği gibi hazinenin masrafını da azaltacaktır. Bunun yanında gönüllü sayısı artar bölgenin fethi kolaylaşır. Yine hazineden para

almayan ve Safevi'nin korktuğu Tatar taifesinden de gönüllülerin katılması Doğu probleminin çözümünde etkili bir çözüm olarak görülmektedir (Yücel, 1988:123).

TIMARLI SİPAHİ'NİN BOZULMA SEBEPLERİ ve DÜZELMESİ İÇİN TAVSİYELER

Çocukluktan itibaren ekmek yemesinden, su içmesine varıncaya kadar terbiye ve disiplin içinde bulunan bir asker, vezir olduğunda kanunları ve ehemmiyetini iyi bilmektedir. Hazinenin; ne işe yaradığını, nerede kullanılması gerektiğinin bilincindedir. Halkın ihtiyaçlarının neler olduğu, neden asker olmamaları gerektiğinin idrakindedir. En önemlisi ise bütün kariyerini hakkıyla tamamladığı için adaletin bozulması, zulmün yaygınlaşması halinde olabilecekleri öngörebilir. Kitab-ı Müstetab, devletin zayıflamasının dayanağını, asker içerisine hak etmeden giren kişilerin devleti ayakta tutan bu ayrıntılara dikkat etmemesi olarak görmektedir (Yücel, 1988:8).

Nitekim zamanında ulufeli kapıkulları, sair yerlerde tasarruf ettikleri zeamet ve tımarlardan iki yüz bine yakın asker çıkarmaktaydılar. Bu askerlerin yanlarında bulunan cebelilerle beraber toplanan asker nereye sefer düzenlense buralardan fetihle dönerlerdi (Yücel, 1988:15). Fetihlerde asıl görevi gören bu tımar ve zeamet sahipleriye kapıhalkı olarak adlandırılan askerler padişahın hizmetini görece kadar az sayıdaydılar (Yücel, 1988:15). Daha sonraki yıllarda bu zeamet ve tımarlar, vezir ve ekâbirlerin sepetlerinde toplanmaya başlayınca sipahi taifesi önemini kaybetmeye başlamıştır (Yücel, 1988:15). Zuema ve ekâbir taifesi ellerinde bulunan bu tımar topraklarını hademelerine, kölelerine hatta hizmetkârlarının üzerine yaparak mahsulünü tasarruf etmeye başlamışlardır. Eserde, "kelp"lerine dahi tımar vermişlerdir diyerek durumun ciddiyeti mübalağayla anlatılmaya çalışılmıştır (Yücel, 1988:39). Savaş zamanı geldiğindeyse beratları göndererek yoklamaya girerlerdi (Yücel, 1988:15). Ordu bu şekilde savaş sahasında eksik bırakılır kapıhalkıyla savaş kazanılmaya çalışılırdı. Bu az sayıda askerle savaş kazanmaksa mümkün değildir (Yücel, 1988:15). Kapıhalkı kendi savaş kazanmaya muktedir olsaydı, önceki sultanları tahtlarından indirip bütün zeamet ve tımarları daha fazla maaş almak amacıyla hazineye aktarırlardı (Yücel, 1988:15).

Zeamet ve tımarın sayısı, sadece kılıç hakkı olan en küçük birimi dahi binleri bulmaktadır. Buna rağmen beratlarda isimleri yazanlar savaş meydanlarında görülmemektedirler. Vergi muafiyeti karşılığında sefere gelmesi gereken mirmiranlar yanlarında iki yüz, üç yüz, mir-livaların yüz, yüz elli cebeliyle savaşa katılması gerekirken mirmiranlar kırk elli, mir-livalarsa on, on beş kadar cebelileriyle sefere katılmaktadırlar (Yücel, 1988:82).

Mesalihü'l Müslimîn'de Kapıkulu sipahilerinin problemleri incelenip çözüm önerisinden sonra ordunun en kalabalık birliği olan tımarlı sipahiler için de tavsiyelerde bulunulmuştur. En önemli husus tımarlıların sefere iştirak etmelerini sağlamaktır. Nitekim yazar bunu sağlayabilmek amacıyla sefere sebepsiz katılmayan dirlik sahiplerinin ellerinden dirliklerinin alınmasını uygun görmüştür (Yücel, 1988:75). Ayrıca zeamet ve tımarların vezir ve ekâbirlerin ellerinde toplanmasının sakıncalı olduğu görüşündedir. Bölük ihtiyarlarına verilecek tımarların hem askerlerin eğitilmesinde hem savaşa katılımın artırılması için önemi vurgulanmaktadır. Bunun yanında diğer yazarlardan farklı olarak kadınlara da tımar verilebileceğini söyleyen yazar, bu şekilde sipahilerin ilim ehlinin bilgilerinden fayda göreceğini düşünmüştür (Yücel, 1988:75).

Kitab-ı Mesalih, altı bölük halkının elbise ve bayraklarının düzenlenmesiyle ilgili tavsiye verirken tımarlı sipahilerle ilgili sadece elbiselerine eleştiri gelmiştir. Nitekim elbiselerin harp sahasında savaşmayı engellememesi için çözüm önerisinde bulunulmuştur. Uzun yenli çukaların savaşa münasip olmadığı kısa çukaların daha münasip olacağı salık verilmiştir (Yücel, 1988:73). Nitekim yazar, Anadolu sipahisinin beceriksizliğini üzerindeki elbiselerin uzunluğunda görmektedir.

Ayrıca Anadolu sipahisinin askeri taktik olarak düşman üzerine hücum etmek yerine pusuda bekletilmesinin sebebini de uzun kıyafete dayandırmaktadır (Yücel, 1988:98).

Bir diğer nasihatname olan Hırzû'l-Mülük'de ise askerlerin kılık kıyafet ve savaş sahasında gösterdikleri performanstan ziyade tımarların bozulmaması için gayret sarf edilmesi istenmiş ve tımarların gerçekten yararlılık gösterenlere dağıtılması vezirler bahsinde tavsiye edilmiştir (Yücel, 1988:179). Kapıhalkı içinse terakki artırımlarında adaletli olunmasını terakki artırımının sonlandığı yerde dirlik verilecek kişilerin parayla dirlik sahibi olunmasının önüne geçilmesinin faydasından bahsedilmiştir (Yücel, 1988:179). Yazar dirliklerin ehil kişilere verilmesi halinde tımarlı sipahinin zaten bozulmaktan kurtulacağı fikrini savunmuştur.

Muhayyel Bir Mülakatın Zabıtları isimli, III. Ahmet dönemine ait bir nasihatnamede yine makam ve mevkilerin hak edenlere verilmesi devletin ve ordunun kurtuluşu için ilk çare olarak görülmüştür (Unat, 1941:111). Ordunun yenilmesinin sebebi ise şeriatın ayrılmak ve kanun-ı kadime aykırı davranmak olarak açıklanmıştır (Unat, 1941:112). Kapıhalkının ticaretle uğraşması da eleştirilmiş eski âdet ve kanunlara göre askerlerin ticaretle uğraşmasının sakıncalı olduğu belirtilmiştir. Ordu içindeki disiplin "*Ast üstüne itaatli, üst astına muhabbetli*" sözüyle ifade edilmiştir. Astın da üstün de memnun kaldığı bu disiplin sayesinde ordu hücum kadar zor görevleri layığıyla yerine getirmektedir (Unat, 1941:112). Ayrıca Osmanlı ordusu hücumda kalktığı anda düşmana ateş hakkı tanınmayarak geri çekilmeye zorlanması, özlem duyulan günler olarak yâd edilmektedir. Osmanlı ordusunun bu şekilde ani hücum yapan birliklerinin süvariler olduğu malumdur. Süvari birliklerinin bozulması hücum gücünü kırmış ordunun yenilmesinin sebeplerinden birisi olarak gösterilmiştir. Yazara göre yenilgilerin tek sebebi Osmanlı ordusundaki problemler değildir. Düşmanın savaş felsefesini değiştirmesi de yenilgilerin sebepleri arasındadır. Nitekim tabur cengi ve ateşli silahların kullanılması Osmanlı ordusunu güçlü kılan ani ve hızlı hücumları durdurmuştur (Unat, 1941:112). Ayrıca daha önce askeri eğitim ve kullanılan silahlar Osmanlı ordusunun gerisindeyken artık bu durum da tam tersine dönmüştür. Ek olarak askeri işlerde gerçekleştirdikleri bu reformları yazdıkları kitaplar ve açtıkları askeri okullarla sonraki nesillere aktarmayı başarmışlardır (Unat, 1941:112). Osmanlı ordusu ise eski disiplininin kopması ve ihmalkârlıkları dolayısıyla atıl duruma düşmüştür. Bir başka yenilik olarak bütün piyade ve süvarileri önce biner kişiye daha sonra da yüzer ve onar kişilik gruplara ayırmışlardır. Yazar, Avrupa ordularına başarıyı getiren tabur ve saf cengi için aynı anda hareket etmenin hayatîyetinin altını çizer. Bu sebeple askerlerin kıyafetlerinden silahlarına, eğitimlerinden yemeklerine kadar her şeylerinin standart olmasının başarıdaki payını gözler önüne serer (Unat, 1941:113). Buna karşıt olarak da Osmanlı ordusunun, barış zamanı eğitimden uzak ziraatla uğraşan, savaş vaktiyse ortak eğitim ve hedefi olmayan, askerliği bilmeyen kişilerden oluştuğu için başarısız olduğu eleştirisini getirmektedir (Unat, 1941:113).

SONUÇ

Altı bölük halkı için bozulmanın ilk sebebi, acemi ocağında gereksiz yere verilen eğitimlerle çocukların savaş ortamına hazırlıksız olmalarıdır. Ayrıca hak etmeyenlerin ocağa girmeleri, Türk ve diğer taifelerden saplama olarak adlandırılan kaynamaların gerçekleşmesi kanunların hilafına hareket edildiğini göstermektedir. Ocağa girerken kanunlara riayetsizlik diğer konularda da kendini göstermiştir. Nitekim acemi ocağının dışarıyla ilişkileri yasak olmasına rağmen kanuna aykırı olarak, aileleriyle dahi irtibat kurmaya başlamışlardır. İlerleyen yıllarda problemler derinleşmiş, 7-8 bin dolaylarında olan altı bölük halkının sayısı yirmi binlere çıkmıştır. Ancak sayının artması kalitenin düşmesine neden olmuştur. O kadar ki bölüğe çıkan sipahiler at binmesini ve silah kullanmasını bilmemektedirler. Bütün bunların yanında bu askerlerin ticaretle uğraşmaları ve askerlikle olan ilgilerini kesmeleriyle bir başka eleştiri konusudur. Ticaretle

uğraşmaları ve diğer sebeplerle savaşa gitmek istemeyen süvarilerin yerlerine adam göndermeleri gönderilen kişilerinse savaşmaktan aciz olmaları ve süvari olmalarına rağmen atlarının ve silahlarının bulunmaması altı bölük halkındaki bozulmanın seviyesini göstermektedir. Tımarlı sipahi için ise tımarın ehil olmayan kişilere verilmesi en büyük bozulma sebebi olarak görülmektedir.

Sorunların çözümü için farklı bakış açıları bulunmaktadır. Bunların içerisinde kanun-ı kadime dönüş en ileri çıkanıdır. Kanunlara riayet edilirse, eski başarılı günlerin geleceği inancı hâkimdir. Ancak Kitab-ı Müstetab yazarı peygamber buyruğu değil ya diyerek, kanunların da değişebileceğini söylemiş ve farklı çözüm önerilerinde bulunmuştur. Problemin temeli hak etmeyenlerin orduya girmesi olarak görülmektedir. Bu durumun önüne geçilmeli ve liyakat ehli orduya girmelidir. Liyakatsiz olarak orduya giren askerlikten bihaber ve aldığı maaşla hazineye zarar verenler ordudan atılmalı sayı tekrar azaltılmalıdır. Acemi ocağından itibaren eğitim yöntemi değiştirilmeli savaş sahasında işe yarayacak eğitim verilmelidir. Bölüğe çıkanlar da eğitime her daim devam etmelidir. Ayrıca tek işleri askerlik olmalı ticaretle uğraşmaları da engellenmelidir. Tımar ve zeamet dağıtımına dikkat edilmeli ve tımarlı sipahi sistemi bozulmamalıdır. Ayrıca ortak eğitim alan ve birlikte hareket eden bir ordu vücuda getirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Danışman, Z. (1985). *Koçi Bey Risalesi*, (2. Basım), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İnalçık, H. (2012). Tımar, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.41, s.168-172.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk Milli Kültürü*, (15. Basım), Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Öz, M. (2017), *Kanun-ı Kadim'in Peşinde Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, (7. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Rhoads, M. (2007), *Osmanlı'da Ordu ve Savaş*, M. Tanju Akad (Çev.), Homer Kitabevi, İstanbul.
- Unat, F. (1941). Ahmet III. Devrine Ait Bir Islahat Tavrı Muhayyel Bir Mülakatın Zabıtları, *Tarih Vesikaları*, 2: 107-121.
- Uzunçarşılı, İ. (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları II*, (3. Baskı), TTK Yayınları, Ankara.
- Yücel, Y. (1988), *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar*, (1. Baskı), TTK Yayınları, Ankara.